

Runer frå utgravingane i Trondheim bygrunn 1971–94

Med eit tillegg av nyfunne innskrifter elles frå byen (N774–N894)
Av Jan Ragnar Hagland

(Manus til "Norges Innskrifter med de yngre Runer" (NlyR) bind 7)

KJØPMANNSGATA 20-26 (FOLKEBIBLIOTEKSTOMTA)

V. INNSKRIFTER MED RISTARFORMEL

[825] N-29251. (Tidlegare omtala: Hagland 1986: 46; 1990b: [40]; Knirk 1994b: 196f.)

Innskrifta står på eit flatt runekjevle av tre, 139 mm langt, 15 mm breitt og 5-6 mm tjukt. Det er runer på båe breisidene. Funnet vart gjort i 1975, felt FF, hovudfase 8. Det vil seia ei arkeologisk datering av funnkonteksten til tida mellom ca. 1225 og 1275.

Innskrifta på side a tek til i enden av kjevlet og er 105 mm lang, runene er 14-15 mm høge. Innskrifta på side b er 123 mm lang, runene 14-15 mm høge. Runene er til dels dårleg bevarte, og det er difor tvil om lese måten fleire stader. På side a er kvisten ned til venstre på r. 1 noko uklår, men det synest likevel tvillaust at det er restar etter ein kvist som kryssar staven, og at vi såleis kan lesa **æ** her. R. 2 har restar av ein svært utydeleg open boge og moglege restar av kvist som ikkje har tangert staven. Slik teiknet er bevart, kan det lesast som **r**. Mot det talar likevel r. 9 der det er tydeleg kontakt mellom nedre del av boge/øvre del av kvist og stav. R. 23 er skadd og kan ikkje dragast inn til jamføring på dette punktet. Rettast her vil då vera å transkribera r. 2 med **?**. R. 3 har berre stav og må least som **i**. R. 6 og 8 er punkterte, og r. 22 *kan* vera punktert, men spørsmålet er svært vanskeleg å avgjera sikkert slik innskrifta er bevart. R. 23 har form som **r** frå toppen av med eit tydeleg innsving på bogen midt på, men også her er så mykje av veden borte at det kan vera tvil om lese måten. Restar av kvist nede ved grunnlina viser likevel at det må vera tale om ein defekt **r**.

På side b er det mellom r. 4 og 5 restar av eit svært forvitra ordskiljemerke. Merket mellom r. 15 og 16 er atskilleg betre bevart. R. 4, 5 8 og 11 (**r**) har alle opne bogar. Samstundes har r. 9 (**u**) eit lite innsving på bogen som gir runa eit "**r**-aktig" preg. Runa har eit innsving midt på og kan såleis lesast som **r**, men samstundes gir r. 9 rom for lese måte som **u**. Dette gjer også spørsmålet om lese måte av r. 22 noko uvisst. Elles synest r. 8 å vera binderune **tr**, men kvisten frå toppen av staven rører også ved staven til føregåande r. 7. R. 16 har ein godt bevart kvist opp til høgre, den opp til venstre er svak

og lese måte som **m** må såleis takast med atterhald. På r. 18 den eine av dei kryssande kvistane svært nedsliten, men synest likevel sikker. Ingenting anna enn staven kan sjåast av r. 19 og 20. Etter r. 22 er det restar av fire stavar. Ingen er bevarte i full lengd, og dei er gjorde med ein annan og mindre skarp gjenstand enn den elselege innskrifta. Liknande strekar finst også føre r. 18, 19 og 22. Etter alt å dømma høyrer dette ikkje med til runeinnskrifta. Med dei atterhald som såleis må takast, kan innskrifta då lesast slik:

† ? | † † † † † R | † † † † † | † † † † † | † † † † † | R | † † † †

a) **æ ? i s a e a e r i s a s a s i k s a s a i (?) r i s a s a**

† † † † R : R † (?) | † R † † † R † † (?) † † R : † (?) † * † (?) | (?) † R (?)

b) **æ l æ t r : r æ (?) i t r u n a r þ i (?) s a r : m (?) a h i (?) i (?) t r (?)**

a) *e ? i s á s á er í s á s á s i k s á s á er í s á s á* = '(Kva) såg den som såg i karet? Seg såg den som såg i karet!'

b) *E(r)lendr reit rúnar þessar, magistr(?)* = 'Magister(?) Erlend skreiv desse runene'.

Innskrifta inneheld på side b ein ristarformular og er såleis teken med mellom dei innskriftene som inneheld slik formel. Interpolasjon av nasal konsonant gir på vanleg vis eit personnamn, *Erlendr*, i formularen. Assimilasjon /r/ > /ll/ i det namnet er kjend også frå andre runeinnskrifter (jf. Markali 1983: 24) og elles i brev frå den perioden som her synest vera aktuell (jf. Lind 1905-15: 237). Sekvensen **ræit** (r.5-8) tyder på at det er verbet *ríta* som er nytta i dette tilfellet snarare enn det meir frekvente *rista*. Verbet *ríta* er elles ikkje belagt i så mange norske innskrifter frå mellomalderen. I ei innskrift som truleg er frå 1100-talet (N151), frå Atrå kyrkje i Telemark, truleg òg i dei noko eldre innskriftene N160 (Skeisteinen frå Fyresdal) og N230 (runesøkket frå Reve på Jæren). I denne innskrifta som er såpass uviss på fleire punkt, kan vi likevel ikkje sjå bort frå at sekvensen **ræit** på ein eller annan måte er feil for **ræist**. Det vil såleis vera noko usikkert å bruka denne innskrifta som belegg for verbet *ríta* (sjå likevel Spurkland 1994: 4-7).

Sekvensen etter ordskiljemerket mellom r. 15 og 16 på side b er naturleg nok problematisk i denne ristarformularen, ettersom det er så stor uvisse om lese måten på fleire punkt. Utanom dei atterhald som gjeld sjølve lese måten av teikna, er r. 21 ovanfor tentativt oppfatta som **s**, snarare enn som **i** som stav i full lengd skulle tilseia. Det er likevel ikkje eineståande at (kortkvist) **s** er skoren i full lengd. Eit døme på det har vi t. d. i N817 ovanfor, jamvel om det der synest å vera gjort ei retting. Lesinga føreset òg at r. 18 (**h**) står for (spirantisk) /g/, slik vanleg er i stemd omgjevnad i innlyd og utlyd. Om vi då kan tolka sekvensen som ordet *magistr*, vil det syntaktisk måtta sjåast som apposisjon til subjektet *Erlendr*. Apposisjon skild frå subjektet på det viset er ikkje eineståande i runeinnskrifter og synest såleis å vera syntaktisk godt mogleg. N210, Oddnessteinen, som rett nok må vera så gammal som frå det 10. hå., har på tilsvarande vis *Eyvindr gerði kirkju þessa, goðsonr Óláfs hins hala* (NIyR III: 80). Ordet *magistr* synest å vera ukjent frå norske runeinnskrifter elles. Men frå dansk område er ordet kjent også i slik samanheng. DR nr. 172, 173, 176, 178 og 179 refererer alle til ein *magistær Jacobus ruffus* (Jacob Rød) i innskrifter som er arkeologisk daterte til perioden frå ca. 1200 til 1250. Skrivemåte med <h> i ordet *magister* finst elles på gravsteinen frå Ugglums kyrkogård i Västergötland (Vg 95) der signaturen er skriven med latinske bokstavar (**HARALDVS:ME:FECIT:MAHISTER**).

Etter den arkeologiske konteksten å dømma er også dette ei 1200-talsinnskrift.

Frå diplommateriale har vi attestert ei rad geistlege med namnet *Erlendr* i Nidaros i den perioden som her er aktuell. Det er ikkje utenkjeleg at nokon av desse kan ha titulert seg som *magistr*, men belegg for det finst ikkje. Heller ikkje mellom dei nordmenn som meir eller mindre sikkert har studert utanlands, og dermed har kunna skaffa seg tittelen *magister*, finst det belegg for nokon *Erlendr* eller *Ællendr* (jf. Bagge 1981: 143ff). Vi har såleis ikkje på dét viset positiv støtte for å tolka sekvensen frå r. 16 til r. 22 som tittelen *magister* i apposisjonell stilling. Tolkinga av den delen av innskrifta, lyt såleis takast med alle atterhald ettersom r. 22 også kan lesast som **u**. Lese slik, vil sekvensen **mah(ii)tu** kunna tolkast som ei noko forvanska form av kvinnenamnet *Magnhilda*. I samanhengen her vil det i så fall måtta sjåast som dat. sg., og sida vil då kunna tyda 'Erlend skreiv desse runene for Magnhilda'.

Side a av innskrifta lyt etter alt å dømme tolkast i lys av to innskrifter frå Bergen med tilnerma lik utforming. Side a av B566 (BRM 85226) har følgjande:

huatsasaerisasasiksasaerisasa:sisi. Svarande til dette har B617 (BRM 104/1752) **uat[sasairis]asiksasairisasa**. Båe desse vil kunna oppfattast som *Hvat sá sá er í sá sá? Sik sá sá er í sá sá*. Det heile kan altså lesast som ei gåte eller ei regle der poenget ligg i homonymet *sá* (= pret. av verbet *sjá*, 'såg' og dat. sg. av *sár* m = 'så, kar, døypefont'): 'Kva såg den i sået som såg i sået? Seg såg den som såg i sået!' (Tilvisinga til materialet frå Bergen og tolkinga av det er gjeven av James E. Knirk, Runearkivet Oslo pers. komm.) Genren er vél kjend også i moderne tid. Hos oss kanskje best frå den engelskspråklege regla om sjømannen som 'went to sea - and what did he see? He saw the sea!'

Det er all grunn til å oppfatta side a av innskrifta her som ein ufullstendig versjon av den same regla som vi har frå Bergen. Sekvensen r. 1-3 er uviss i innskrifta frå Trondheim, men det verkar rimeleg at han representerer ein korrupt del av eit spørjeord, *hvat* eller kanskje *hvern*. Side a synest såleis heilt klårt å gi att ei regle eller gåte som lyt ha vore heller ålgjengd i norsk mellomalder.